

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-136>

УДК 82-91.09:[81.42:641/642]

Ковпик С.І.

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті йдеться про причини, умови формування терміносистеми гастрономічного дискурсу сучасної масової літератури. Авторка статті спробувала систематизувати сутність базових термінів гастрономічного дискурсу сучасної масової літератури, з метою увиразнення та узагальнення терміносистеми. Дослідниця відзначила, що кулінарний рецепт у структурі літературного твору набуває додаткових лексичних, стилістичних характеристик, а також виконує низку важливих функцій: пізнавальну, інформативну, об'єднуювальну, спонукальну тощо. До термінологічного апарату гастрономічного дискурсу сучасної масової літератури варто віднести гастрономічні метафори, джерелом походження яких є об'єкти, що належать до різних концептуальних сфер: людина, природа, артефакти, рослини, тварини тощо.

Ключові слова: гастрономічний дискурс, термін, поняття, категорія.

Kovpik Svitlana

Kryvyi Rih State Pedagogical University

SPECIFICS OF FUNCTIONING GASTRONOMIC DISCOURSE TERMINOLOGY IN POPULAR LITERATURE

Summary. The article deals with the reasons and conditions of forming the term system of the gastronomic discourse in the modern popular literature. The author of the article systematizes the essence of the basic terms of the gastronomic discourse in the modern popular literature, to emphasize and generalize its term system. The researcher notes that a culinary recipe in the structure of a literary work acquires additional lexical and stylistic characteristics, and also performs a number of important functions: cognitive, informative, unifying, motivational etc. The terminology of the gastronomic discourse in the modern popular literature should also include gastronomic metaphors. Their sources are the objects that belong to different conceptual spheres: man, nature, artifacts, plants, animals, and so on. Moreover culinary descriptions have the special functional loading, they not only inform about the cooking process, foods presentation, but also help a writer maximally to visualize them. The author of the article points out, that the terminology of the gastronomic discourse in the modern popular literature is constantly updated and supplied with new terms. The specifics of functioning terms and concepts of the gastronomic discourse activates writers attention of to the culinary art, while culinary recipes in the structure of a literary work give the comprehension of food and meal functions in the everyday life of man. It is noticed that the feeling of taste, which is relevant to the culinary art, lays the ground for understanding the essence and principles of its understanding in literature. The following terms such as "culinary plot", "gastrometaphor", "gastronomic novel" should be added to the terminology system of gastronomic discourse, as they reveal various cultural, social psychological, philosophical peculiarities. Therefore the important aspects of functioning and forming of the term system of the gastronomic discourse presented in the paper, need further research consideration and development. Gastronomic plot, gastrometaphors, culinary novels are such concepts that actively function within the gastronomic discourse of popular literature

Keywords: gastronomic discourse, term, concept, category.

Постановка проблеми. Формування термінологічного апарату гастрономічного дискурсу розпочалося зовсім недавно. Завдяки кулінарним романам, гостро-повістям у літературознавчий обіг останнім часом увійшло чимало різноманітних термінів, котрі потребують уточнення, систематизації та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У своїй монографії «Жанрові модифікації сучасного роману» Т. Бовсунівська розглянула кулінарний роман як своєрідну модифікацію роману-екфразису. Дослідниця зазначила, що питання про наявність такої модифікації є досить спірним, оскільки, на її думку, «...сама кулінарія навряд чи належить до сфери вишуканого мистецтва для значної частини людей» [4, с. 333]. Так, дійсно кулінарія не є власне мистецтвом, оскільки сама сутність значення цього поняття зводиться до змісту радше технології, адже у більшості тлумачних словників кулінарію розглядають як складову гастрономії. Саме

гастрономія є не чим іншим як мистецтвом відчувати смак їжі, усі тонкощі поєднання смаків в одній страві, поєднувати непоєднані продукти і цим самим створювати карнавал смаку. Учена спробувала обґрунтувати право на існування «кулінарного» роману, апелюючи до історії естетики. Ми погоджуємося з думкою Т. Бовсунівської про те, що унікальні можливості тексту у ХХІ столітті зумовили появу нових жанрових модифікацій екфразистичного роману до яких належать, на наш погляд, гастрономічний та кулінарний романи. Саме ці два різновиди екфразистичного роману мають деякі відмінності у процесі жанрової ідентифікації. Нині сучасна українська та зарубіжна літератури рясніють зразками екфразистичного роману, з-поміж яких значну кількість складають гастрономічні та кулінарні романи. Усе це ще раз підтверджує думку С. Філоненко про те, що гастрономічний дискурс набуває помітної популярності в сучасній масовій літературі.

У нашій монографії «Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози)» (2018), досліджуючи функції густативів, ми відзначили неабияку популярність кулінарного та гастрономічного романів в сучасній масовій літературі. Текст гастрономічного чи кулінарного романів засвідчує схильність мислення письменників до синкретизації всіх видів презентації художніх образів у творі літератури. Проте у більшості випадків чіткого розмежування специфіки кожного із зазначених жанрів не помічено.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Тож у статті спробуємо систематизувати сутність базових термінів гастрономічного дискурсу сучасної масової літератури, з метою увиразнення терміносистеми.

Постановка завдання. Уважаємо за необхідне систематизувати зміст термінологічного апарату гастрономічного дискурсу сучасної масової літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки *«екфразис – це тип експерименту над візуалізацією словом і він належить до креативних поетик, що базуються на підсвідомому та ірраціональному»* [4, с. 318], то й функціонування поетики густативів також варто розглядати як експериментальну систему, котра сформувалася на основі активного впровадження гастрономічного дискурсу в масовій літературі.

У сучасній українській літературі в таких романах, як «Кулінарні фіглі», «Фуршет» М. Матіос спостерігаємо те, як процес вишуканого приготування страв, способи оригінального підбору назв цим стравам, тонкощі їх презентації та частування ними у певні моменти життя людини набувають яскравого та виразного естетичного наснаження. Відчуття смаку, котре є релевантним у мистецтві гастрономії, помітно рухає сюжет указаних романів, а також закладає підвалини для осмислення образно-мотиваційної основи цих творів.

М. Матіос надзвичайно естетизує більшість страв, а її гастрономічні роздуми, спогади, пригадування, ретроспекції усіяють урізноманітнюють сюжет роману «Кулінарні фіглі» без яких його розвиток важко уявити. Сюжет указанного роману складається з низки сюжетних ліній, котрі всі стосуються мистецтва приготування та подавання, частування унікальними стравами, харчових ситуацій. Письменниця розкодує назви традиційних страв, програмує їхній вплив на долю людини, її поведінку і навіть характер. Усі спогади авторки-оповідачки про дитинство також пов'язані зі смаком: *«На гробки бабця завжди готувала стільки смачних і різних страв, що я малою справді думала, нібито мертвий може встати з гробу лише від запахів вареників, млинців, голубців, холоду, цвіклів, какао. Та ніхто не вставав із-під застелених скатерок і клейновок. Але цей запах домашньої кухні і невидимий кулінарної смакоти, принесеної померлим душам на місце їхнього вічного спочинку, завжди нагадує мені справжність життя і невідворотність відходу у вічність»* [7, с. 37]. Сюжетні лінії твору «Кулінарні фіглі», зміст яких складають саме кулінарні технології, досить розлогі, наповнені різноманітною інформацією культурологічного, соціального, історичного, психологічного, філософського характеру.

Значною популярністю у сучасних письменників користується прийом кулінарної характеристики персонажа твору. Наприклад, у романі С. Андрухович «Фелікс Австрія» характеристика головної героїні Стефці урізноманітнюється саме завдяки використанню такого прийому: *«від часнику ставала ароматною, соковитою і солоною, як полядиця, гострою, як перець, делікатною, як молочний пудинг, жирною і ситною, як печена качка. Віддаю себе – і віддала б без лишку. Тільки б їли»* [1, с. 106].

Подібне спостерігаємо у романі Торгни Ліндрген «Польса» (2012), де йдеться про пошук оригінального рецепту національної страви шведської кухні польськи. Ідея пошуку рецепту польськи компонує систему образів роману, сюжетні лінії, пошук рецепту стає своєрідним індикатором різних типів людських стосунків (професійних, родинних).

У романі події відбуваються наприкінці 40-х років ХХ століття на півночі Швеції. Мандрівний торговець одягом Роберт Мазер та шкільний вчитель Ларс Гьогстрьом вирушають на пошуки рецепту досконалої польськи. Польса – це страва з подрібненого та добре увареного м'яса, щось на зразок українського зельцю, або ж холодцю, але дуже пряженого. Сама польса у шведській кухні асоціюється з благодаттю або ж зціленням, тобто це особлива національна страва, котра є своєрідним архетипним образом у шведській культурі. Пошук рецепту польськи (як пригода) надає деякої лінійності сюжету, адже він є оригінальним у цьому романі.

Кулінарні описи як технології приготування однієї і тієї ж страви в різних куточках на півночі Швеції чітко конкретизовані. Інколи технологія приготування польськи базується на гастрономічному принципі, а саме: поєднати не поєднувані інгредієнти так, щоб відбувся карнавал смаку: у м'ясний бульйон кладуть філе ісландського оселедця, адже *«саме солоний оселедець... перетворює ніжну ягнятину в насичену, яскраву на смак овечу польсу»* [6, с. 149].

Пошук оригінального рецепту польськи розкриває низку важливих проблем тогочасного шведського суспільства: як побороти туберкульоз? як достойно провести старість?

У цьому романі текст кулінарного рецепту виконує такі дуже важливі функції: пізнавальну, інформативну, об'єднувальну, спонукальну. Кулінарний рецепт у романі «Польса» не має чітко визначеного хронотопу: *«Польса – це зимова страва, а також осіння»* [6, с. 141], *«була перша година, коли вона поставила каструлю. Годинник пробив третю, коли вона зняла накривку, і пара від страви по клубочилася до витяжки»* [6, с. 155]. Кулінарний рецепт у площині літературного твору має чимало смислів, адже в сюжеті роману «Польса» він виконує композиційну функцію. Знайомство головних персонажів з різними регіональними рецептами польськи утворює гастрономічну лінію сюжету. Попри те, що основу сюжету складають різні типи стосунків між людьми, пошуки порятунку від страшного захворювання, саме кулінарією просякнуті усі складові роману. Структура кулінарних рецептів польськи суттєво відрізняється від структури традиційного кулінарного рецепту тим, що в при-

готуванні цієї шведської страви застосовується довільний алгоритм, відсутній також традиційний блок із переліком та кількістю інгредієнтів позбавлених будь-якої математичної точності, кулінарної міри.

У такий спосіб кулінарний рецепт у структурі літературного твору набуває додаткових лексичних, стилістичних характеристик.

До термінологічного апарату гастрономічного дискурсу сучасної масової літератури варто віднести також гастрономічні метафори, джерелом походження яких є об'єкти, що належать до різних концептуальних сфер: людина, природа, артефакти, рослини, тварини тощо. Гастрономічна метафора також формується на основі гастрономічного коду національної культури. Такого типу метафора містить значний оцінювальний компонент.

У новому романі С. Андрухович «Амадока» вжито низку гастрономічних метафор, котрі мають характерні функції: «...коли старша медсестра, тіло якої було ніби наповнене теплим бульйоном, що схлипував під шкірою...» [2, с. 16]. У такий спосіб письменниця максимально візуалізувала образ старшої медсестри.

На зміст гастрономічних метафор помітно впливає соціокультурний фактор. Вибір тих чи тих тематичних груп гастрономічних метафор указує на найбільш актуальні тенденції в житті соціуму відповідного історичного періоду. В останні десятиліття цей вибір пов'язаний з упровадженням в масову свідомість стереотипів. Культурний об'єкт, твір мис-

тецтва описуються, як правило, з використанням метафор, тематично пов'язаних зі сферою «швидкого харчування», або фаст-фудом. Зіставлення при цьому спирається на метафоричну модель, базову метафору, існуючу в свідомості носіїв мови. Ядро лексико-семантичного поля гастрономічних метафор складають «смакові» метафори і метафори, які пов'язані з основними характеристичними властивостями їжі. При цьому релевантне становище займають метафори, склад яких обмежений тематичною відносністю вихідного значення до сфери смакових властивостей, які в основі своїй незмінні на всьому протязі існування людства.

Висновки з даного дослідження. Отже, термінологічний апарат гастрономічного дискурсу в сучасній масовій літературі постійно оновлюється та поповнюється новими термінами. Специфіка функціонування термінів та понять гастрономічного дискурсу пов'язана з актуалізацією уваги письменників до кулінарного мистецтва, умонтуванням у структуру сюжету твору художньої літератури кулінарних рецептів, осмислення функції страв та їжі у повсякденному житті людини. Гастрономічний сюжет, гастрономічні метафори, кулінарні романи – це ті поняття, які активно функціонують у межах гастрономічного дискурсу масової літератури.

Перспективними, на нашу думку, будуть подальші дослідження лінгвістичної сутності гастрономічних метафор, гастрономічних у текстах творів масової літератури, а також функцій кулінарного рецепту в структурі сюжету твору художньої літератури.

Список літератури:

1. Андрухович С. Фелікс Австрія : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 288 с.
2. Андрухович С. Амадока : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 832 с.
3. Бернадська Н. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція : монографія. Київ : Академвидав, 2004. 368 с.
4. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману : монографія. Харків : Вид-во «Діса плюс», 2015. 368 с.
5. Ковпик С. Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози) : монографія. Кривий Ріг, 2018. 150 с.
6. Ліндгрєн Т. Пьольса : роман / переклад зі шведської Наталії Івничук. Львів : Видавництво «Анетти Антоненко», 2019. 192 с.
7. Матіос М. Кулінарні фіглі. [2-ге вид.]. Львів : ПА «Піраміда», 2011. 222 с.
8. Філоненко С. Література плюс кулінарія: формування нового жанру масового письменства. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 1. С. 141–151.

References:

1. Andrukhovych, S. (2016). *Feliks Avstriia: roman* [Felix Austria: novel]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (in Ukrainian)
2. Andrukhovych, S. (2020). *Amadoka: roman* [Amadok: a novel]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (in Ukrainian)
3. Bernadska, N. (2004). *Ukrainskyi roman: teoretychni problemy i zhanrova evoliutsiia : monohrafiia* [Ukrainian novel: theoretical problems and genre evolution: monograph]. Kyiv: Akademyvydav. (in Ukrainian)
4. Bovsunivska, T. (2015). *Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu: monohrafiia* [Genre modifications of the modern novel: monograph]. Kharkiv: Vyd-vo «Disa plus». (in Ukrainian)
5. Kovyk, S. (2018). *Poetyka hustatyviv (na materialii suchasnoi ukrainskoi prozy): monohrafiia* [Gustativiv poetics (based on the material of modern Ukrainian prose): monograph]. Kryvyi Rih. (in Ukrainian)
6. Lindgren, T. (2019). *Polsa : roman* [Piolsa: a novel]. Lviv: Vydavnytstvo «Anetty Antonenko». (in Ukrainian)
7. Matios, M. (2011). *Kulinarni fhli* [Culinary Feegles]. Lviv: PA «Piramida». (in Ukrainian)
8. Filonenko, S. (2014). *Literatura plus kulinariia: formuvannia novoho zhanru masovoho pysmenstva* [Literature plus cooking: the formation of a new genre of popular writing]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, vol. 1, pp. 141–145.